

Рекомендовані джерела

Основна література:

1. Заїка Ю. О., Ловьяк О. О. Актуальні проблеми спадкового права : навч. посібник. Видавництво «ЦУЛ», 2023. 336 с.
2. Коротюк О. В. Шлюбні договори, договори про поділ майна подружжя: зразки нотаріальних документів : практич. посібник. : Видавництво ОВК, 2024. 110 с.
3. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар / Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Голубєва Н.Ю. та ін. Київ : Норма, 2025. 432 с.
4. Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. коментар / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. Харитонova Є. О., канд. юрид. наук, доц. Калітенко О. М. Київ : Норма права, 2023. 1424 с.
5. Чернега В. М. Актуальні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Ліра-К», 2024. 254 с.

Додаткова література:

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 9 : Цивільне право / редкол.: Н.С. Кузнецова (голова), О.В. Кохановська, А.Б. Гриняк та ін. Харків : Право, 2023. 928 с.
2. Вчення про цивільно-правову відповідальність : монографія / І. В. Спасибо-Фатєєва, Л. М. Баранова, О. О. Беляєв та ін. ; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2025. 816 с.
3. Дякович М. М. Сімейне право України : навчальний посібник. Видавництво «ЕКУС», 2022. 416 с.
4. Карнаух Б.П. Причинний зв'язок у деліктному праві : монографія. Київ : ЕКУС, 2025. 464 с.
5. Ковальський В. С., Дубчак Л. С., Роговик М. М. Сімейні правові відносини від А до Я : практичний посібник. Видавництво «Юрінком Інтер», 2025. 176 с.
6. Кухарєв О. Є. Аналіз судової практики розгляду цивільних справ про спадкування. Видання третє : навч. посіб. Київ : Видавництво «Алерта», 2024. 422 с.
7. Кухарєв О. Є. Теоретичні та практичні проблеми спадщини як об'єкта спадкових правовідносин : монографія. Київ : Алерта, 2025. 348 с.
8. Надьон В. В. Цивільно-правова відповідальність у вітчизняній і зарубіжній доктрині та практиці : монографія. Київ : Право, 2024. 416 с.
9. Нетипові об'єкти : збірник статей / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2022. 266 с.
10. Односторонні правочини : монографія / І.В. Спасибо-Фатєєва, С.О. Глотов, О.І.Зозуляк / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2022. 266 с.

11. Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини. Права дитини. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_rights_of_the_child_ukr.
12. Рішення Європейського Суду з прав людини. Захист прав людини і основоположних свобод в цивільному судочинстві (2022-2024) / за заг. ред. Копотуна І. М. Київ : Центр учбової літератури, 2024. 378 с.
13. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар / Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Голубєва Н. Ю. та ін. Видавництво : Норма права, 2025. 432 с.
14. Спадщина: оформлення права на спадщину; необхідні нотаріальні дії щодо спадкування; особливості під час дії воєнного стану; нормативно-правове регулювання; актуальна судова практика. / Укл.: Гудима В. В., Журавльов Д. В., Копотун І. М. та ін. ; за заг. ред. Копотуна І. М. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2025. 588 с.
15. Спасибо-Фатєєва І. В. Вчення про цивільно-правову відповідальність : монографія. Харків : Видавництво «ЕКУСТ», 2025. 816 с.
16. Спасибо-Фатєєва І. В. Односторонні правочини : монографія. Харків : Видавництво «ЕКУС», 2024. 480 с.
17. Ткачук О. М. Сімейний кодекс України: постатейний покажчик правових позицій Верховного Суду - Великої Палати та Касаційного цивільного суду : практичний посібник. Видавництво «Право», 2022. 286 с.
18. Фурса С. Я., Кіряк О. В. Спадкове право: національний, порівняльний та міжнародний аспекти : укр.-англомовне наук.-практич. видання. Київ : Алерта, 2025. 576 с.
19. Харитонova О. І., Давидова І. В., Сафончик О. І., Харитонova Є. О. Сімейні (родинні) цінності перед викликами гібридної війни: правові проблеми : монографія. Одеса : Видавництво «Фенікс», 2025. 508 с.
20. Чернега В. М. Сімейне (національне, міжнародне, порівняльне) право : підручник. Видавництво «Ліра-К», 2023. 370 с.
21. Чернега В. М., Ватрас В. А. Науково-практичний коментар приписів першого та сьомого розділів Сімейного кодексу України. Видавництво «Ліра-К», 2023. 104 с.
22. Gábor Péter Palásti. Lecture notes on the introduction to private/civil law. URL: <https://www.rgsl.edu.lv/uploads/research-papers-list/18/5-palasti-final.pdf>.
23. Contemporary Legal Cultures: Civil Law. URL: <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/CLC%20Civil%20Law.pdf>.
24. Introduction to the Civil Law System Hiroshi Matsuo, Professor of Law, Law School, Keio University. URL: <https://jica-net-library.jica.go.jp/lib2/05PRDM015/pdf/alltxt.pdf>.
25. Amici Curiae in Civil Law Jurisdictions. URL: https://www.yalelawjournal.org/pdf/1158_hvj33ruz.pdf.

Основні рекомендовані нормативні джерела:

Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. (із змінами). № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. (із змінами) № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. (із змінами) № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції : Закон України від 19.05.2011 р. № 3390-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text>.

Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 р. (із змінами) № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2398-17#Text>.

Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. (із змінами) № 2709-IV (Розділ X). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>.

Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. (із змінами) №3425–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3425-12#Text>.

Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 р. (із змінами) №266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 р. (із змінами) № 1382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text>.

Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення : Закон України від 13.12.2001 р. (із змінами) №2893-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14#Text>.

Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 р. (із змінами) № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-%D0%BF#Text>.

Деякі питання реєстрації заповітів у Спадковому реєстрі : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2013 р. № 468. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468-2013-%D0%BF#Text/>

Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами

України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2023 р. № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2023-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. (із змінами) №564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Положення про прийомну сім'ю : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. (із змінами) №565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян : Постанова КМУ від 22.08.2007 р. (із змінами) № 1064. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1064-2007-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Порядку державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2011 р. № 491. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2011-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених : Постанова КМУ від 16.11.2002 р. (із змінами) № 1740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власне імені, по батькові) фізичної особи : Постанова КМУ від 11.07.2007 р. (із змінами) № 915. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/915-2007-%D0%BF#Text>.

Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р. № 146 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF#Text>.

Деякі питання організації роботи відділів державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану : Наказ Міністерства юстиції України від 16.06.2022 р. (із змінами) № 2512/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0674-22#Text>.

Надання правової допомоги у майнових правовідносинах та спадкуванні відповідно до положень Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року : Роз'яснення Мін'юсту України від 13.10.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0066323-11>.

Окремі питання спадкування : Роз'яснення Мін'юсту України від 11.10.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0064323-11>.

Повноваження щодо вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, посадовими особами органів місцевого самоврядування, консульськими установами України : Роз'яснення Мін'юсту України від 14.12.2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0072323-11>.

Порядок надання платних послуг відділами державної реєстрації актів

цивільного стану : Роз'яснення Мін'юсту України; від 25.08.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0058323-11#Text>.

Порядок розгляду відділами державної реєстрації актів цивільного стану – учасниками пілотного проекту заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, поданих через мережу Інтернет : Наказ Міністерства юстиції України; Порядок від 09.07.2015 р. № 1187/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0813-15#Text>.

Про впорядкування відносин з державної реєстрації народження та отримання документів про народження в умовах воєнного стану : Наказ Міністерства юстиції України від 03.09.2022 р. № 3734/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1009-22#Text>.

Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України з питань реєстрації довіреностей та заповітів в умовах воєнного стану : Наказ Міністерства юстиції України від 06.09.2022 р. № 3750/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1017-22#Text>.

Про затвердження Інструкції про порядок реєстрації актів громадянського стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України : Наказ Міністерства юстиції України, МЗС України від 23.05.2001 р. (із змінами) № 32/5/101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0473-01#Text>.

Про затвердження Положення про Спадковий реєстр : Наказ Міністерства юстиції України від 07.07.2011 р. № 1810/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text>.

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. (із змінами) № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування : Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2011 р. (із змінами) №3306/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-11#Text>.

Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання : Наказ Мінюсту України від 12.01.2011 р. (із змінами) № 96/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11#Text>.

Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні (назва із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 2690/5 від 28.08.2019}) : Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. (із змінами) № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>.

Про затвердження Правил реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Мінюсту України від 18.10.2000 р. (із змінами) № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>.

Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану : Наказ МОЗ України від 04.03.2022 р. № 407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-22#Text>.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Запорожцева Олександра Семеновича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 1241 Цивільного кодексу України (справа про право на обов'язкову частку у спадщині повнолітніх непрацездатних дітей спадкодавця) від 11 лютого 2014 року № 1-рп/2014 (справа № 1-1/2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-14#Text>.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) № 18-рп/2004 від 01.12.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text>.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») № 5-рп/99 від 03.06.1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-99#Text>.

Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про призначення, зміни, стягнення аліментів. Офіційний сайт Верховно суду. Київ. 2019. 20 с. URL: <https://supreme.court.gov.ua/>

Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ у спорах, що виникають із спадкових правовідносин. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/analiz>.

Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми : Узагальнення судової практики Верховного суду України від 11.12.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08#Text>.

Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Верховного Суду України від 15.05.2006 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06#Text>.

Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : Постанова Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>.

Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. (із змінами) № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text>.

Про практику застосування судами при розгляді справ окремих норм законодавства про власність та спадкування : Лист Вищого спеціалізованого суду від 27.09.2012 р. № 10-1387/0/4-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1387740-12>.

Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування : Лист Вищого спеціалізованого суду від 16.05.2013 р. № 24-753/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>.

Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду від 30.05.2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>.

Про узагальнення судової практики розгляду цивільних справ про спадкування : Постанова Вищого спеціалізованого суду від 01.03.2013 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-13>.

Міжнародні документи:

Конвенція про права дитини : Конвенція від 20.11.1989 р. (дата набуття чинності для України 27.09.1991 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. (дата набуття чинності для України 23.03.1976 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. (Конвенцію ратифіковано із заявою Законом N69-V від 03.08.2006 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135.

Міжнародні договори:

1. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована 16 вересня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. Договір про функціонування Європейського Союзу від 25 березня 1957 року (TFEU). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.

Рішення Європейського Суду з прав людини (ECHR):

Wetjen and Others v. Germany, 22 березня 2018 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-181583%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-181583%22]})

Акти м'якого права:

Принципи європейського деліктного права (Principles of European Tort Law, PETL), розроблені Європейською групою з деліктного права (European Group on Tort Law, EGTL), 2005. URL: <http://www.egtl.org/docs/PETLRussian.pdf>.

Принципи, дефініції і модельні правила європейського приватного права (Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference, DCFR), підготовлений Дослідницькою групою з європейського цивільного кодексу (Study Group on a European Civil Code) та Дослідницькою групою з приватного права ЄС (Research Group on EC Private Law, Acquis Group) за

підтримки Європейської Комісії, 2009.